

МАРКАЗИЙ ОСИЁДА МУСИҚА ИЛМИ РИВОЖЛАНИШИДА БАХШИЧИЛИК САНЪАТИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

А.Султонов

Фарғона давлат университети
Муסיқий таълим ва маданият кафедраси ўқитувчиси

А.Абдисатторов

Фарғона давлат университети
Муסיқий таълим ва маданият кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада мустақил Ўзбекистонимизда бахшичилик санъати – номоддий-маънавий меросини ўрганиш, асраб-авайлаш, қардош ўзбек-тожик достончилигида ифодаланган ўзаро дўст-биродар бўлиб турмуш завқини сураётганлиги баён қилинди.

Калим сўзлар: бахши, достон, санъат, халқ оғзаки ижоди, мерос

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИСКУССТВА БАХИШИ В РАЗВИТИИ МУЗЫКАЛЬНОЙ НАУКИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

АННОТАЦИЯ

Эта статья рассказывает нам, что в независимом Узбекистане холостяцкое искусство - изучение нематериального и духовного наследия, сохранение братства братского братства выражается в дружеской узбекско-таджикской дружбе.

Ключевые слова: бахши, эпос, искусство, фольклор, наследие

ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE ART OF BAHISHI IN THE DEVELOPMENT OF MUSICAL SCIENCE IN CENTRAL ASIA

ABSTRACT

This article tells us that in independent Uzbekistan the bachelorship of art - the study of intangible and spiritual heritage, preservation, brotherhood of brotherly brotherhood expressed in friendly Uzbek-Tajik friendship.

Keywords: bakhshi, epos, art, folklore, heritage

КИРИШ

Бахшичилик санъати Марказий Осиё жумладан, Ўзбекистон билан чегарадош, қардош халқларнинг ноёб маънавий қадриятларидандир. Чунончи, мамлакатимизда истиқомат қилаётган кўплаб миллат ва элатларнинг ижтимоий

ҳамжихатлик ришталари ана шу қадриятлардан қувват олади. Зеро, ҳар бир бахши хотирасида ўтмиш анъаналарини сақлаб, уни авлодларга етказган ва бу ижтимоий анъана ҳар гал ижро жараёнида янада бойиб, янгилашиб борган. Шарофиддин Али Яздийнинг ёзишича, Амир Темури (1370–1405) ҳукмронлиги йилларида Давлатшоҳ бахши [1], “Акбарнома”да эса Мирбахши деган бош бахшининг номи қайд этилган бўлса, Аҳмад Юғнакийнинг “Ҳибат ул- ҳақойиқ” асарида:

Қани амри маъруф, қани яхшилар?

Қани ҳақни айтган ҳақгўй бахшилар? [2]

дея ҳақиқатни қуйловчилар васф этилади. Шунингдек, бир қатор Шарқ халқлари адабий меросининг нодир намуналарида “бахши” - Чигатой улуси, Олтин Ўрда, Қозон ва Қрим хонликларида котиблар, Бобирийлар давлатидаги ҳарбий қисмларнинг ҳисоб-китоб ишларини олиб борувчи ва уларга маош тўловчи йирик амалдорларни, Бухоро амирлигида маъмурий бинолар қурилишда маблағ (сарф-харажат) ҳисобини олиб борувчи кишилар сифатида эътироф этилади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бахшичилик санъатининг эътиборга молик яна бир хусусияти устоз ва шогирдлик анъаналари, аждодлар ва авлодлар, мерос ва ворислик, кеча билан бугуннинг, бугун билан эртанинг ўзаро алоқадорлиги ва қардош халқларнинг ўзаро итифоқлик фазилатлари унда тараннум этилади.

Жумладан тарихий тараққиёт жараёнида бир-бирига туташиб кетган ўзбек-тожик халқлари ўртасидаги ўзига хос дўстлик ва қўшничилик ришталари бугунги кунда ҳам янада мустаҳкамлашиб бораётганлиги бу халқларнинг қадимдан халқ оғзаки ижоди билан бирлашиб камол топганидан далолатдир

Бахшичилик санъатига оид анъанавий мусиқа маданияти ҳам бой ва хилма-хил бўлиб, бир неча ҳудудий бахшичилик услубларидан ташкил топган. Қолбуки Суғд вилоятида азалдан ёнма-ён яшаб келган ўзбек ва тожик халқларининг ижодкорлик анъаналари ўзаро қоришиб иккала қардош халқ бахшичилик ижодида меҳнат, маиший ва маросим қўшиқларининг намуналари ширу-шакар – ўзбегим-тожик билан якдил эканлигининг ифодасидир.

Бахшичилик кўпайиб боргани сари устоз-шогирд анъанаси вужудга келиши баробарида халқнинг сеvimли қаҳрамонлари жасорати ҳақидаги туркум дostonлар ўзбек, тожик, қозоқ, туркман, қорақалпоқ, татар, озарбайжон, грузин,

турк халқлари орасида кенг тарқалиб қалбларни-қалбларга вобаста этувчи ижодкорлик санъати жамоавийлик касб этган.

Маълумки, жанубий Ўзбекистон халқ оғзаки ижодини ўрганишга киришиш 1929 - йилдан бошланиб икки воҳа дostonчилигини илк бор тадқиқ этишга киришган фольклоршунос Х.Зарифов ҳисобланади ва у томонидан Чироқчилик Бойсари, Ражаб бахшиларни, китоблик Абдулла шоир Нурали ўғли, бойсунлик Холиёр юзбоши Абдукарим ўғли каби юксак маҳоратли бахшиларни аниқланиб, репертуардаги асарлардан намуналар ёзиб олганлиги[3] билан бирга бахшилар ижросидаги халқларнинг барҳаёт ижодини неча-неча асрлар қаридан сайқал топиб янада ўзида бирдамлик фазилати касб этаётганлигини кўрсатиб берган.

Қардош тожик халқ оғзаки ижодида ҳам “Гўрўғли” ва “Алпомиш” дostonларининг айрим шакллари ҳамда кўринишлари учрайди, масалан таниқли шарқшунос И.С.Брагинский (1905–1989) “Гўрўғли” дostonини Қурбон Сафар номли тожик бахшисидан 1933–35 йиллар ёзиб олган [4]. Бундан ташқари бахшичилик дostonининг яна бир ноёб намунаси ХХ асрнинг 70-йиллари охири - 80-йилларнинг бошларида О. Собиров томонидан нашр қилинган «Ёзи билан Зебо» дostonининг йиғма матни [5] кадрдон халқлар маскан топган Қашқадарё ва Сурхондарё воҳаси қишлоқлари, Фарғона водийсида, Қирғизистоннинг Ўш вилоятидаги Ўзган, Аравон, Олабуқа туманларида, Қозоғистоннинг Туркистон атроф қишлоқларида, жанубий Тожикистон атрофидаги қишлоқларда оммалашган вариантларида чорвадор, деҳқон ва боғбонларнинг ижтимоий турмуш тарзи билан боғлиқ маълумотлар борлиги [6] азалдан қардош миллатлар ўртасидаги тотувлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамланишига хизмат қилганлигини кўриш мумкин.

«Ёзи билан Зебо» дostonи ўзбек халқ оғзаки ижодининг дурдона асарларидан ҳисобланиб кўп вариантлилиги ва кенг тарқалганлиги билан ҳам қардош миллатлар ўртасида бирдамлик, якдиллик, муҳаббат ва вафонинг гўзал фазилатлари сифатида алоҳида қимматга эга. Шунингдек, 1975-йилнинг ёзида Наманган вилояти Янгиқўрғон туманида яшовчи Раззоқ бахши Қозоқбоев ижросида ёзиб олинган «Нени айтай?» термасида:

*Кел, Зебожон, Ёзи томошасига,
Зебоман Кал Ёзидан айтайми?*

мазкур дostonнинг нафақат ўзбек ва тожик балки турли миллат бахшилари томонидан ижро этилганлиги диққатга сазавор Янгиқўрғон туманидаги ўн тўрт

киши томонидан бу дoston жамоа бўлиб ижро этганлиги О.Собировнинг “Ёзи билан Зебо” асарида келтирилган.

Айниқса Наманган вилояти Янгиқўрғон тумани худудида Қўлбуқон дostonчилик мактабининг вакилари Ҳайдар Бойча ўғли, Раззоқ Қозоқ ўғли, Усмон Маматқул ўғли, Бўри бахши, Маллавоё Ҳошимовлар ижодида Булунғур дostonчилик мактаби таъсири кучли бўлганлигини кўрсатади [7] мана шу жиҳат билан ҳам қадимдан шаклланган халқ ижодиётининг айнан кўплаб миллат ва элатга мансублиги умумбашарий кадриятларни ўзида мужассам этганлиги билан эътиборга лойиқдир. Бу асарнинг яна бир ўзига хос хусусияти унда ватан иймондек муқаддас неъмат эканлигининг таъкиди асар қаҳрамонлари томонидан васф этилиши билан дoston кўпгина парчалари халқ кўшиқларига айланиб кетганлигидадир.

*Дарадан келган шамолнинг гарди бор,
Сояда ётган йигитнинг дарди бор,
Қорайиб келган булут қор келтирар,
Келмайин кетган йигит ор келтирар...*

Бахшилиқ санъатининг ўзига хослиги, бор таровати ҳам бахши томонидан айтилаётган халқ ижодиёти воқеаларининг ҳаётийлиги, диалогларнинг оҳангдошлиги, шеърини нутқнинг равлонлиги, жозибадорлиги, қофияларнинг оригиналлиги, ифодавий безакларнинг хилма-хил товланиши билан қаҳрамон кайфиятини, унинг интиқ ва ғоят нозик кечинмаларини таъсирчан баён этилиши [8] Марказий Осиё халқлари бахшилари маҳорати ва истеъдоди билан уйғунлашади.

*Қош қоралиқдан қароғим қолмади,
Интизорликдан мадорим қолмади...
Ёнага ётиб эдим ёним билан,
Кийимим қотди менинг қоним билан...
Толга чиқдим толча бўйим толади...
 (“Ёзи билан Зебо дostonидан”)*

Дostonнинг йиғма вариантини ишлаб чиқишда, республикамизнинг Фарғона водийси билан жанубий туманларидан ёзиб олинган вариантларни ягона шаклга келтиришда талай қийинчиликларга дуч келинганлиги, Фарғона водийсидан ёзиб олинган дoston вариантларида халқ ҳаётининг деҳқончилик, боғдорчилик билан боғлиқ томонлари акс этган бўлса, жанубий туманлардаги вариантларда эса чорвадорларнинг тирикчилиги, яшаш тарзи, муҳити билан алоқадор тасвирлар кўп учраганлиги билан қадрдон халқларнинг турмуш тарзи,

анъаналари ва кадриятлари турлича бўлишидан қатъий назар қалблар муштараклиги, бахшичилик санъатининг ўзига хос сеҳри ҳам дилларни дилларга боғлаганлигидадир.

Асардаги кўпгина бандлар жуда кўп ижро этилганлигидан қуйма ҳолга келиб сайқал топган. Шунинг учун 1922–1925-йиллари журналист Рафиқ Мўмин томонидан тўпланган вариантдаги парчаларни ярим аср ўтгач ёзиб олинган вариантларга солиштирилганда, жуда кўп бандлар ўзгармай қуйланиб келинганлигидан бу асарнинг нақадар халқчил ва ҳаётбахш эканлигини билдиради.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, тарихан қардош халқлар ижоди билан уйғунлашиб кетган бу кадриятларимизни асраб авайлаган ҳолда келажак авлодларга муносиб етказиш ва уни тараққий этишида юртимизда истиқомат қилувчи биродар-дўстларимиз билан яқдил, ҳамфикрликда юксак марраларни забт этишимиз мумкин. Зеро, мухтарам юртбошимиз Шавкат Мирзиёев Сурхондарёда халқаро бахшичилик санъати фестивали очилишига бағишланган тантанали маросимда нутқида “Бахшилар нафақат халқ оғмишининг аксадоси, айна пайтда бугунги куннинг ҳам жарангдор овозидир... Агар биз бу ноёб сан’атни сақлаб қолиш учун бугун барчамиз биргаликда ҳаракат қилмасак, эртага, афсуски, кеч бо‘лади, келгуси авлодлар, тарих бизни кечирмайди”[9].

Илло, мазкур таъкид замирида мустақил ватанимизнинг эртанги куни, ёруғ келажаги, тенглар ичра тенглиги, ривожланган мамлакатлар қатори унинг ҳам ўз ўрни ва салоҳияти борлиги бунда ўз ифодасини топади.

REFERENCES

1. Шарафуддин Али Яздий. «Зафарнома» “Шарқ” нашриёт-матбаа концернинг Бош таҳририяти, 1997 йил. 40-бет.
2. Аҳмад Югнакий. Ҳибатул ҳақойиқ. Т: 2012 йил. 20-бет
3. Жирмунский В.М. Зарифов Х.Т. Узбекский народный героический эпос. – М.: 1947. – 33-72, 472.
4. Раззоқов.Ҳ. Тўра Мирзаев. Собиров О, Имомов К. Ўзбек халқ оғзаки поэтик ижоди.Т.,1980. Бахши. ЎзМЭ.1-том. 653 бет.
5. Собиров О. “Ёзи билан Зебо”. Достон. Т.: «Ёш гвардия», 1978.
6. Самарқанд Давлат университети. Илмий ахборотномаси. 2017-йил, 2-сон. (102/1) 30-бет

-
7. Турсунов С.Н, Пардаев Т.Р, Турсунова Н.М, Муртазоев Б. “Ўзбекистонда бахшичилик санъатининг шакилланиши ва тараққиёти тарихи”. “Фан ва технология” 2014 йил. 41-бет
  8. Охунжон Собиров. «Ёзи билан Зебо». «Янги аср авлоди», 2010 –йил. 6-10-бетлар.
  9. <https://kun.uz> О‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Surxondaryoda xalqaro baxshichilik san'ati festivali ochilishiga bag‘ishlangan tantanali marosimda nutqi.